

Statistisch cijfermateriaal is iets wat op het eerste gezicht niet in een heemkundig jaarboek lijkt thuis te horen. Of misschien juist wél, als het kan gebruikt worden om een reconstructie te maken van de Lichterveldse samenleving in 1748.

Filip Van Devyvere ging de volkstelling van 1748 uitpluizen en de resultaten (waar mogelijk) vergelijken met de toestand in 1998, precies 250 jaar later.

Op die twee en een halve eeuw is er in Lichtervelde natuurlijk heel veel veranderd...

Heemkundige kring Karel Van de Poele

In die dagen nu verscheen er een besluit van keizer Augustus om een volkstelling te houden over heel de wereld... (Lucas II, 1)

De volkstelling van 26 februari 1748 te Lichtervelde

Een poging tot reconstructie van de achttiende-eeuwse samenleving

Filip Van Devyvere

1 Het algemene tijds kader

In 1748 ressorteert de prochie, heerlijkheide ende Baronnie van Lichtervelde onder het Brugse Vrije dat op zijn beurt deel uitmaakt van het graafschap Vlaanderen. Vlaanderen behoort sedert het Barrièretraktaat (1715) aan de Oostenrijkse Habsburgers. In 1740 sterft keizer Karel VI van Habsburg. Zijn dochter Maria Theresia wordt keizerin te Wenen maar Frankrijk en Pruisen betwisten haar erfrechten, Engeland en Nederland daarentegen zijn haar bondgenoten. Meteen is de (fragiele) vrede in Europa verbroken: in 1741 breekt de Oostenrijkse Successieoorlog uit en vallen de legers van Lodewijk XV de Zuidelijke Nederlanden binnen. Vanaf juli 1744 is Brugge door de Fransen bezet. De bestuurlijke apparaten van het graafschap Vlaanderen en van het Brugse Vrije kunnen blijven functioneren zoals vroeger, maar dan wel ten bate van de bezetter. Na 7 jaar bezetting wordt Vlaanderen uiteindelijk als pasmunt verhandeld en aan de Oostenrijkse kroon teruggegeven. Op 23 oktober 1748 wordt de Vrede van Aken getekend en in 1749 verlaten de Franse troepen onze streken.

Voor Vlaanderen begint een van de meest welvarende perioden uit zijn geschiedenis.

2 De volkstelling

De volkstelling werd gehouden op 26 februari 1748 en de daaropvolgende dagen, met andere woorden toen de Franse bezetter nog stevig in het zadel zat. Bezetting betekent vreemde troepen die op het eigen grondgebied gekantonneerd zijn, controles allerhande, verplichte levering van soldaten aan de bezetter, opeisingen van levensmiddelen, verplichte karweidiensten en meer van dat fraais. Lichtervelde kreeg ook zijn deel van de koek: twee compagnies Franse cavalerie waren van oktober 1747 tot maart 1748 op het grondgebied van de gemeente gelegerd en moesten door gemeente en bevolking onderhouden worden. Verplichte leveringen van grote hoeveelheden hooi, stro, haver en brandhout aan de troepen waren het gevolg.

Het gemakkelijker innen van de belastingen was natuurlijk een prioriteit voor de bezetter. De eerste stap daartoe is het *denombrement*, de telling van alle fysieke personen, ingedeeld in klassen naar inkomsten en vermogen, beginnend met de betere standen (kerkelijke overheid en landbouwers) en eindigend met de armen en behoeftigen.

Dat *denombrement* was de volkstelling van 1748, en het is in het perspectief van hetgeen voorafgaat, dat ze moet gesitueerd worden.

Door wie werd de telling uitgevoerd? Wat werd er juist geteld? Was het Lichtervelde van toen, qua omschrijving, vergelijkbaar met de huidige gemeente? Kan er uit de cijfers van 1748 een beeld gedestilleerd worden van de Lichterveldse dorpsgemeenschap? Is het zinvol een vergelijking te maken met de toestand op vandaag, precies 250 jaar later? Zal een dergelijke vergelijking niet zó mank lopen dat ze totaal onbruikbaar is?

De hiernavolgende paragrafen zijn een voorzichtige poging tot antwoord op deze vragen.

3 Het document

De neerslag van de telling is een document dat in het Rijksarchief te Brugge bewaard wordt onder nummer 30 van het fonds *Lichtervelde - Oud Archief*. Het werd in 1983 door de *Vlaamse Vereniging voor Familiekunde* gepubliceerd, en is zodoende voor een breed publiek toegankelijk. Het is deze publicatie die de basis van dit artikel uitmaakt.

De aanhef van het document, die meteen het antwoord geeft op enkele van de hoger gestelde vragen, luidt als volgt:

‘Denombrement ghemaect by Bailliu Burghemeester ende Schepenen der prochie, heerlichede ende Baronnie van Lichtervelde van alle persoonen, woonachtigh binnen de voornomde prochie onder de Clocke ende aldaer kerkelijck sijnde soo oude als Jonck, Vrouwen ende Kinderen met hunne qualtheydt, fountie ghebruyck, neirijnghe, trafijcke ofte ambacht dat elck is doende. In voldoenijnghe ende achtervolghijnghe van d’orders van Edele en Weirde heeren Burghe^{mrs} ende schepenen Vanden Lande Vanden Vrijen by hemlieden missive vanden 22e februarij 1748. Voor ende tot den dienst Vanden Lande ende inde achtervolgijnghe vande wettelycke declaratien aen hun door de naerschreven Inwoonders ghedaen opden 26e febrij 1748 ende volghende daeghen.’

Het gaat dus om een telling van fysieke personen met registratie van hun beroep, binnen de kerkelijke omschrijving Lichtervelde, uitgevoerd door de plaatselijke griffier op last van baljuw, burgemeester en schepenen die op hun beurt hiertoe opdracht gekregen hadden van de overheid van het Brugse Vrije.

Niet in de titel vermeld, maar toch in de telling opgenomen, zijn de leeftijd van de getelde personen en hun eventuele graad van bloed- of aanverwantschap binnen het getelde gezin.

4 Hoe ging men te werk?

Alhoewel er sprake is van een telling van personen is het duidelijk dat er per gezin of per woning geteld wordt. De teller beschouwt duidelijk het gezin als de economische entiteit bij uitstek. Inwonende ouders of schoonouders, kinderen, stiefkinderen, schoonkinderen, meiden, leerjongens en knechten allerhande worden gewoon meegeteld met de gezinnen waar ze inwonen. Indien er dan toch ergens een uitzonde-

ring is van iemand die zelfstandig werkt, maar bij anderen inwoont, dan wordt zulks uitdrukkelijk vermeld.

De Lichterveldse bevolking wordt ingedeeld in 6 groepen, *colommen* genoemd (in dalende volgorde van belastbaarheid).

Een eerste *colomme* omvat enkel pastoor, kapelaan en koster met hun respectievelijke huisgenoten.

De tweede *colomme* behelst de economisch belangrijke groep van alle *ghebruyc- kers*. Hierin zijn alle gezinnen opgenomen die de landbouw als hoofdberoep hebben, ook al zijn sommige gezinsleden in een andere sector actief. Interessant hierbij is dat ook genoteerd wordt hoeveel grond zij *in gebruik* hebben (wat meteen de term *ghebruyc- kers* verklaart) evenwel zonder vermelding of het om pachtgrond of eigen- dom gaat. Een en ander laat dus toe een, zij het dan onvolledig, beeld te vormen van de landbouwsituatie in het achttiende-eeuwse Lichtervelde.

De derde *colomme* omvat de burgerlijke overheden: griffiers, baljuw en ontvanger met hun gezinnen.

In de vierde *colomme* worden enkel de twee molenaars vermeld. Als nevenberoep hebben beiden ook nog een landbouwbedrijf(je).

Daarop volgt de vijfde *colomme* met alle personen neirynghe doende ende am- bachten, grosso modo te vergelijken met de middenstanders van 1998. Onnodig te zeggen dat een groot deel van de beroepen of ambachten uit 1748 nu verdwenen zijn.

Met de zesde afdeling waarin de kortsitters, aerbeyders, thiende pachters, wijncke- liers ende wevers worden gegroepeerd, wordt de telling afgesloten op een totaal van 2171 personen.

Als een soort aanhangsel volgt onmiddellijk daarop de lijst van alle aerme ende insol- vente parochianen, in totaal 190 personen.

5 Is de omschrijving vergelijkbaar?

De resultaten van de achttiende-eeuwse volkstelling analyseren, leidt haast onvermij- delijk tot een vergelijking met overeenkomstige en vergelijkbare cijfers van 1998. Het Lichtervelde van 1748 is gelukkig qua gemeentegrenzen nagenoeg identiek aan de huidige administratieve omschrijving, temeer daar Lichtervelde aan de gemeentefu- sies uit de laatste decennia ontsnapte.

Binnen de grenzen van de parochie lagen echter meerdere heerlijkheden, elk met hun eigen jurisdictie en schependom. Bewoners van de heerlijkheden Lichtervelde, Pausschen & Viverschen, Wynendaele en Wyckhuyse ressorteerden echter allemaal 'onder de clocke' van de parochie van Lichtervelde.

6 De bevolking in cijfers uitgedrukt

Demografisch cijfermateriaal kan men op diverse manieren voorstellen en interpreteren. Wij zullen ons beperken tot de getalsterkte van de Lichterveldenaren en de verdeling in leeftijdsgroepen: de gekende piramidale voorstelling.

6.1 Het bevolkingscijfer

	1748		1998	
	A.C.	%	A.C.	%
Mannen	1223	52%	4148	50%
Vrouwen	1138	48%	4183	50%
Totaal	2361		8331	
Aantal gezinnen	362		3231	
Gemiddelde gezinsgrootte	6,5		2,6	
Inwoners/km ²	91		320	

Tabel 1: Algemene cijfers over de Lichterveldse bevolking 1748 - 1998

Het eerste dat opvalt, is dat er in 1748 te Lichtervelde slechts 2361 inwoners waren. Ervan uitgaande dat de totale oppervlakte van het achttiende-eeuwse Lichtervelde dezelfde is als vandaag, nl. 26 km², geeft dit voor 1748 een bevolkingsdichtheid van 91 personen per km².

Even opvallend is de grootte van de groep kinderen en jongvolwassenen. In 1748 vertegenwoordigt de leeftijdsgroep 0 - 19 jaar in Lichtervelde 1147 personen of 48,6 % van de totale bevolking¹. Deze babyboom zal er voor zorgen dat de Lichterveldse bevolking in de komende halve eeuw bijna verdubbelt². De vrede tijdens de lange regering van Karel van Lorreinen, schoonbroer van de keizerin en tegelijk haar landvoogd in de Nederlanden, en de verbeterde economische omstandigheden als gevolg van die vrede, hebben er natuurlijk alles mee te maken.

Ook de gemiddelde grootte van de gezinnen geeft aan of een bevolking jong of vergrijzend is. Voor Lichtervelde in 1748 bestaat een gemiddeld gezin uit 6 à 7 personen.

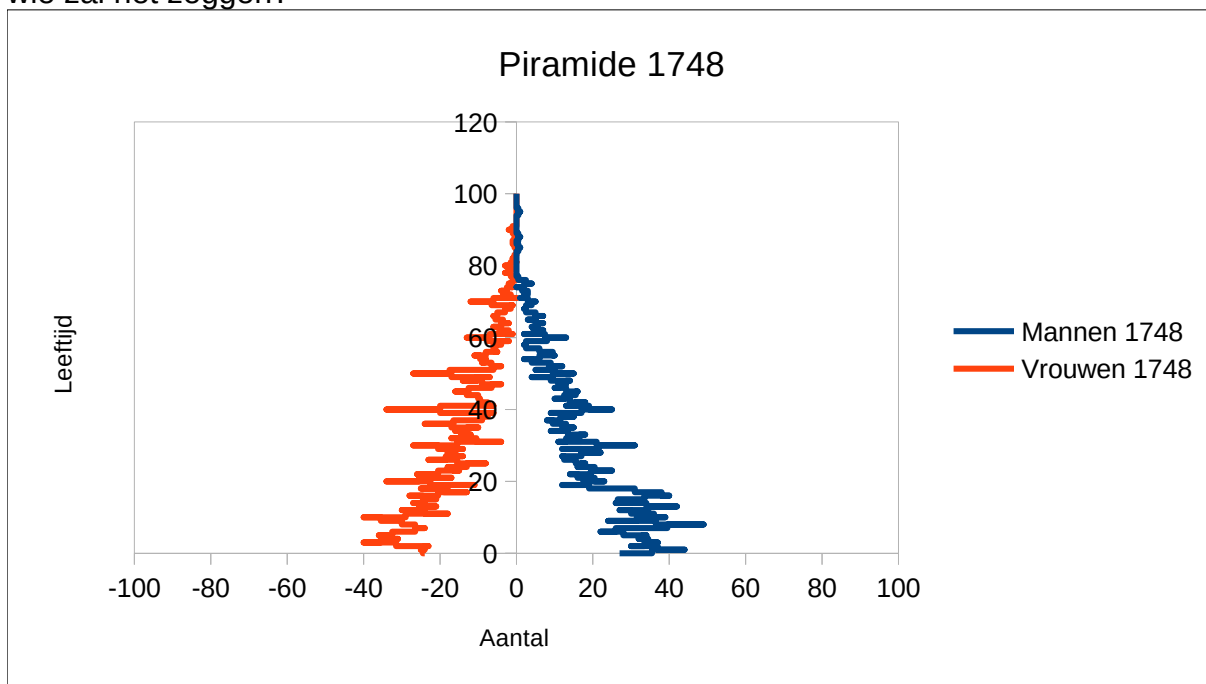
In 1998 is het aandeel van de leeftijdsgroep 0 - 19 jaar slechts 24,2 % van de totale bevolking, is de gemiddelde gezinsgrootte gezakt tot 2 à 3 personen en de bevolkingsdichtheid gestegen tot 320 personen per km².

¹ Dit cijfer is hoger als het gemiddelde voor het graafschap Vlaanderen in dezelfde periode: 43 % in 1750. Zie VANDENBROEKE, Chris.: Hoe rijk was arm Vlaanderen? Marc Van de Wiele, Brugge, 1995, p.29.

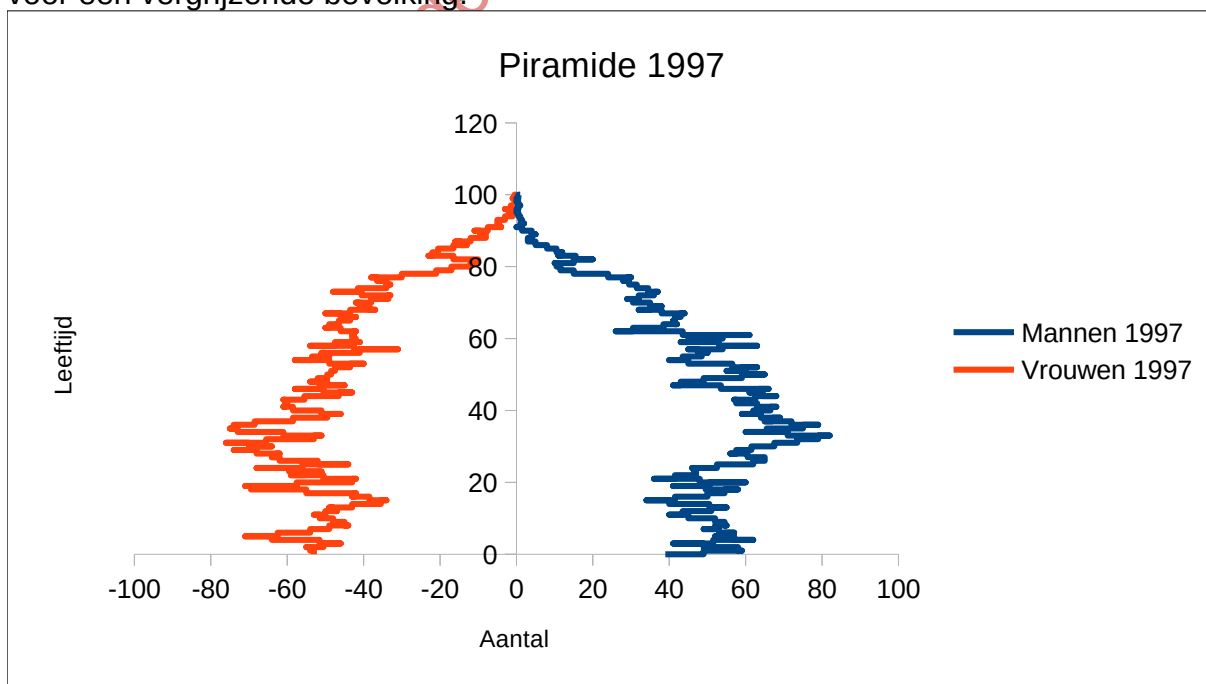
² In 1777 zijn er reeds 3790 Lichterveldenaren, in 1796 zijn er 4403 inwoners en in 1803 is de bevolking gestegen tot 4612 personen.

6.2 De piramide

De bevolkingspiramide van 1748 heeft, typisch voor een jonge bevolking, een brede basis en een scherpe top (de groep 85-plussers telt slechts 6 personen). Eén opvallend mankement dient vermeld te worden: een opmerkelijk groot aantal personen (vooral vrouwen) zijn precies 30, 40 of 50 jaar oud. Vrouwelijke koketterie die de eigen leeftijd aan de openbaarheid niet wilde prijsgeven, of gewoonweg onwetendheid, wie zal het zeggen?



Een en ander is in scherp contrast met de buikige piramide van 1998, kenmerkend voor een vergrijzende bevolking.



7 De beroepsbevolking

Voor het bepalen van de beroepsbevolking van 1748 hebben we de optelling gemaakt van alle personen ouder dan 12 en jonger dan 70 jaar. Niet meegeteld werden de gehandicapten; wél meegeteld daarentegen zijn diegenen die reeds of nog een beroep hebben maar buiten de genoemde leeftijdsgrenzen vallen. Koeienwachters van 10 en spinsters van 72 jaar oud werden dus als 'actief' aanzien. Aldus berekend, heeft Lichtervelde in 1748 een actieve bevolking van 1585 personen (een goeie 67 % van de totale bevolking).

De beroepsbevolking kan in 5 klassen onderverdeeld worden:

Categorie	Aantal	Percentage
landbouwers, meewerkende verwanten en personeel	743	47%
thuiswerkers in de linnennijverheid	178	11%
ambachtslieden & neringdoeners	119	8%
huisvrouwen zonder ander beroep	386	24%
in overheidsdienst	10	1%
werkloos of zonder beroep	149	9%

De vergelijking maken met 1998 is niet echt zinvol wegens de té grote verschuivingen in de arbeidsmaatschappij. In het bestek van dit artikel zullen we ons dus beperken tot het aanhalen van enkele frappante veranderingen in het tewerkstellingspatroon te Lichtervelde.

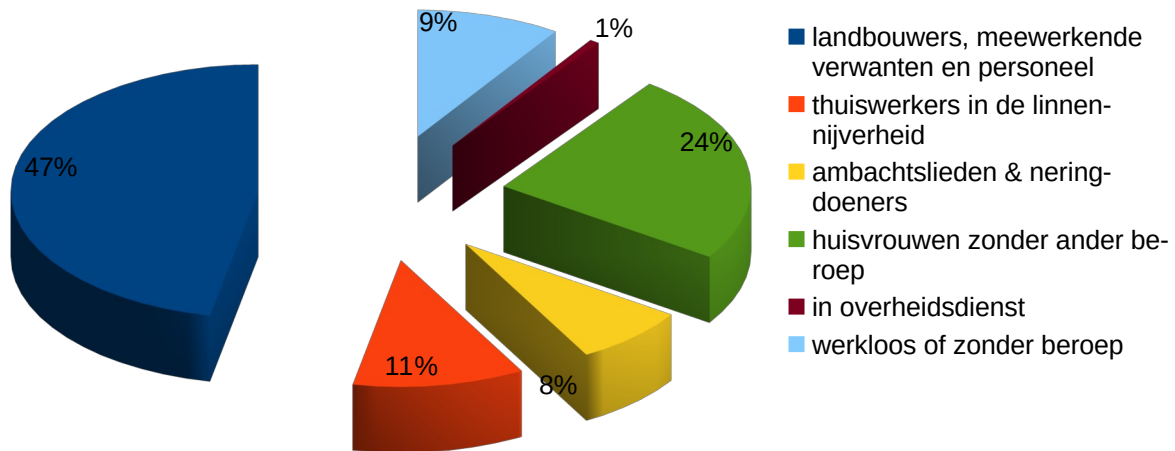
Dat tewerkstelling in de landbouw op 250 jaar tijd teruggelopen is van 47 % naar 6.5% en dat in diezelfde tijdsspanne de thuiswevers en -spinsters uit de textielsector verdwenen zijn, zal niemand verbazen.

De grootste verschuiving tussen 1748 en 1998 is het verdwijnen van de zelfstandige arbeider. Wie toen wever of spinster was, was geen loontrekkende textielarbeid(st)er, maar thuiswever of -spinster op zelfstandige basis. Van georganiseerde productiebedrijven was er immers nog geen sprake. In dezelfde optiek werkten de dagloners van toen als vrije zelfstandigen. Zij verhuurden zichzelf meestal voor het klaren van een of andere klus, die soms één enkele dag, soms meerdere weken in beslag nam. Voor het binnenhalen van de oogst deden de landbouwers traditioneel beroep op daghuurvolk, voor het cappen der taillie in de bossen die aan de prochie toebehoorden, huurde de griffier in de wintermaanden een aantal dagloners. Werk en loon hadden zij tot de opdracht volbracht was. Arbeid in vast dienstverband (hoeve- en huispersoneel niet te na gesproken) was eerder zeldzaam. Anno

1995 zijn er in Lichtervelde in totaal 1787 arbeidsplaatsen voor bezoldigde werknemers³.

³ Voor 1998 zijn geen cijfers voorhanden. De cijfers voor 1995 werden geput uit: ACV - LICHTERVELDE: Dossier T - Tewerkstellingsdossier Gemeente Lichtervelde 1997.

Verdeling van de beroepsbevolking



Ook de arbeidsmobiliteit heeft een totaal andere dimensie gekregen. In 1748 kunnen bijna alle Lichterveldenaars hun boterham op de eigen gemeente verdienen. Uitzondering hierop maken alleen de beroepen die per definitie rondtrekkend uitgeoefend worden: bouwvakarbeiders, boden, kolenbranders en dergelijke. Vandaag wordt er op vrij grote schaal vanuit Lichtervelde naar diverse arbeidsbestemmingen gedeeld. Omgekeerd zijn er ook tal van niet-ingezetenen die hun dagelijks brood in Lichtervelde komen verdienen.

Op enkele uitzonderingen na is alle arbeid in 1748 handenarbeid. Een intellectueel beroep wordt slechts door een 7-tal personen uitgeoefend: de koster-onderwijzer, de twee griffiers en de ontvanger, de baljuw, de pastoor en zijn kapelaan. Intellectuele arbeid als dusdanig is dus al uitermate schaars, en in loondienst blijft het fenomeen beperkt tot een drietal enkelingen. Op vandaag zijn de ca. 1800 arbeidsplaatsen die in Lichtervelde beschikbaar zijn, voor 30% door bedienden ingenomen⁴.

7.1 De agrarische structuur

7.1.1 Areaal, bedrijven, aantal en oppervlakte

De landbouw in de achttiende eeuw ging het, na het hongerjaar 1740, steeds maar beter doen⁵. De pas ingevoerde aardappelteelt kon vele monden voeden, zodat de

⁴ Over de verhouding bezoldigden/zelfstandigen, noch over de verhouding arbeiders/bedienden in het totaal van de actieve bevolking in 1998 in Lichtervelde konden we geen preciese cijfers vinden.

⁵ In zijn *Verhandeling op d'Onacht der moederlyke Tael in de Nederlanden* schreef J.B.C. Verlooy in 1788: "Tot den dag van heden moeten alle natiën ons den lof geven van de beste landbouwers te zyn... Wat vremdeling zal niet verwonderen verschyde huyshoudens te vinden waer man, vrouw, dry, vier, vyf kinderen treffelyk bestaan op dry, vier, vyf bunderen land, en daer zulken man op d'enkele winsten van zynen akker in staet is acht, tien, twelf duyzend guldens voor

druk op de graanprijzen afnam. In het tweede kwart van de eeuw begon men ook zowat overal in Vlaanderen klover te verbouwen zodat het vee op stal kon gevoederd worden, hetgeen de mestproductie ten goede kwam. Zodoende kon het aloude drie-slagstelsel stilaan opgegeven en de gronden steeds (arbeids-)intensiever bewerkt worden. Een en ander maakte dat vanaf het midden van de eeuw het de boeren, weliswaar ten koste van meer zweet, steeds beter begon te gaan . Voor de eerste maal in de geschiedenis kon Vlaanderen graan exporteren...

In het Lichtervelde van 1748 zijn er 220 boerderijen met een totale oppervlakte van 1458 ha. Hedendaags zijn er nog 169 bedrijven die samen 1887 ha in uitbating hebben. Het aantal bedrijven is met een vierde gedaald en de totale uitgebate oppervlakte met een vierde gestegen.

Het landbouwareaal van toen, ca. 1450 ha, is slechts drie vierden van het huidige, alhoewel de bebouwing en het wegnnet van toen veel minder oppervlakte dan nu moeten ingenomen hebben⁶. De verklaring ligt voor de hand: het verschil wordt uitgemaakt door de braakliggende heidegronden in het noorden van de gemeente en de diverse bospercelen her en der over het grondgebied verspreid. Op vandaag zijn wegnnet en bebouwing weliswaar veel dichter, maar alle gronden zijn in cultuur gebracht en van het bosbestand uit 1748 blijven er slechts enkele relictpercelen over.

Zoals hoger reeds aangehaald, geeft het document over de volkstelling geen enkele indicatie over de eigendomssituatie van de Lichterveldse landbouwbedrijven. Algemeen wordt aangenomen dat in het zuiden van het Brugse Vrije de helft à drie vierden van de landbouwgronden eigendom waren van de boeren die ze bewerkten. Er is geen reden om te veronderstellen dat deze verhouding voor Lichtervelde anders zou gelegen hebben.

Dank zij de opgave van de gebruikte gronden kon de volgende vergelijking met de situatie in 1998 gemaakt worden⁷.

uytzet aen zyne kinders te derven ?"

⁶ De totale oppervlakte van de Lichterveldse landbouwbedrijven komt niet overeen met het totaal areaal van landbouwgronden in Lichtervelde. Lichterveldse landbouwers baten immers ook gronden uit die buiten de gemeentegrenzen gelegen zijn. Omgekeerd zijn er ook niet-Lichterveldse landbouwers die landbouwgrond in Lichtervelde in uitbating hebben. Voor 1998 is het landbouwareaal te Lichtervelde 1974 ha.

⁷ Een interessante vergelijking kan men maken met de cijfers uit een toevallig teruggevonden schoolwerk van het 8e leerjaar uit 1949. Hierin worden de Lichterveldse hoeven in 4 klassen verdeeld, hetgeen voor 1949 volgend overzicht geeft:

kleingebruikers	ca.	400
hoeven	0.5 - 10 ha	358
	10 - 20 ha	35
	> 20 ha	7

Categorie (ha)	1748		1998	
	Aantal	Opp. (ha)	Aantal	Opp. (ha)
< 5	120	303	47	101
5 - 10	52	390	43	289
10 - 15	26	325	34	382
15 - 20	15	263	16	261
20 - 25	6	135	12	270
25 - 30	0	0	7	190
30 - 35	0	0	3	97
35 - 40	0	0	6	227
> 40	1	43	1	71
Totaal	220	1459	169	1888
Gemiddelde bedrijfsgrootte (ha)		6,63		11,17

Tabel 2: Landbouwbedrijven per grootteklasse

7.1.2 De landbouwbevolking

In 1748 leeft ca. 54 % van de totale Lichterveldse bevolking (1281 personen op een totaal van 2361) in een landbouwersgezin. Dit cijfer omvat de bedrijfshoofden, hun gezinsleden én het inwonend personeel. Van de actieve bevolking is er 47 % (743 personen op 1584) dat uit de landbouw zijn inkomen haalt.

De vergelijking met 1998 geeft volgend contrast: naar schatting leeft niet meer dan 6% van de hedendaagse Lichterveldse bevolking in een landbouwersgezin. De landbouw stelt nu nog slechts 6.5% van de Lichterveldse actieve bevolking te werk. Nog meer dan in de achttiende eeuw, is het een zaak van familiale bedrijven geworden.

Onderstaande tabel geeft, naast een overzicht van de landbouwtewerkstelling in 1748, meteen een beeld van de toenmalige sociale verhoudingen in de sector:

Beroep	A		B		C		Totaal
	M	V	M	V	M	V	
Landbouwers	202	18					220
Paardenknechten	13		2				15
Hofknechten	13		35				48
Koewachters	14		32	13			59
Schapers			4		1		5
Knapen			4				4
Meiden		1		43			44
Kinderen & Stiefkinderen	115	142					257
Andere verwanten	9	12					21
Dagloners					65		65
Diversen					4	1	5
Totaal	539		133		71		743
Actieve bevolking in 1748							1585
Aandeel van de landbouw in de actieve bevolking:							47%

Tabel 3: Tewerkstelling in de landbouw in Lichtervelde in 1748, met volgende categorieën:

A: Bedrijfshoofden en familieleden waaronder verstaan wordt: de eigen partner, kinderen, stiefkinderen, schoonkinderen, broers, zussen, ouders en/of schoonouders die reeds of nog meewerken;

B: Personeel in vast dienstverband;

C: Losse arbeiders of occasionele werkkrachten;

Het cijfermateriaal van bovenstaande tabel vergelijken met de volgende gegevens voor 1998: 169 bedrijfshoofden en 82 meewerkende echtgenoten, 24 bezoldigde meewerkende familieleden en 18 werknemers, geeft een idee van de enorme evolutie die de landbouw in de tussenliggende periode gekend heeft.

Ook de hiërarchie van toen is verdwenen. Vandaag is alleen nog sprake van *bezoldigde helpers*. Specifieke taken (paardenknecht, koeienwachter, stalmeid, enz.) zijn er niet meer; iedereen is blijkbaar all-round geworden.

7.1.3 De hoeven en hun bewoners

Er zijn in 1748 een groot aantal keuterboertjes die moeite hebben om een (veelal kroostrijk) gezin in leven te houden op een lapje grond en een beperkt aantal gezeten boeren met personeel en uitgestrekte landerijen. De overgrote meerderheid van de bedrijven is kleiner dan 5 ha (gemiddeld 5 à 6 gemeten). Slechts een 7-tal hoeven hebben meer dan 20 ha in uitbating.

Op 15 van de grotere landbouwbedrijven is er een paardenknecht. Normaal is het de oudste zoon die deze taak toebedeeld krijgt. Slechts bij de boeren bij wie het niet anders kan, wordt beroep gedaan op een 'vreemde' en inwonende knecht. De tweede in de hiërarchie op een grote boerderij is de hofknecht die alle werk verricht dat niet rechtstreeks met paarden te maken heeft. Op vier bedrijven is er ook een cnaepe in dienst, een jonge werkkraft die later hofknecht zal worden.

Daarnaast zijn er tal van meiden die de boerin helpen bij het huishoudelijk werk.

Aan de jongsten is de zorg voor het vee opgedragen: 59 kinderen en jongvolwassenen, tussen 8 en 18 jaar, zijn coywachter, coyheerder of coywachtighe. De gemiddelde leeftijd van de koeienwachters is 13 jaar, zowel voor jongens als voor meisjes. De jongste koeienwachter is een 8-jarige jongen.

Op vier van de grotere hoeven (grootteklasse 15 à 20 ha) is er ook een schaapherder⁸.

Een typisch voorbeeld van een boerderij die praktisch volledig met *eigen volk* gerund wordt, is het gezin Jan Baptiste De Schrijvere - Cornelia Vergote. Boer en boerin zijn respectievelijk 50 en 48 jaar. Het bedrijf omvat 37 gemeten en 57 roeden (ca. 16 ha 45 a) landbouwgrond. Joannes Baptiste, de oudste zoon is 24 jaar en peirdeknecht. Zijn 21-jarige broer Jacobus is hofknecht. De derde zoon, Anthone Cornelus, is 17, heeft echter geen specifieke job. De 15-jarige Pieter is koeienwachter. Verder zijn er nog Gillis (13 jaar), Philippe (10 jaar), Godelieve (5 jaar) en Anna (2 jaar). Tenslotte is er ook een inwonende meid, de 28-jarige Tresia Mortagnie.

Waar de kinderen niet zo talrijk zijn, moeten noodzakelijkerwijze vreemde arbeidskrachten ingeschakeld worden. Zo is de grootste landbouwuuitbating in het Lichtervelde van 1748 die van de weduwe De Busschere. Het bedrijf is 91 gemeten, 1 lijne en 60 roeden groot (ca. 40 ha 49 a). De boerin is 60 jaar en houdt er 2 peirdeknechten op na: zoon Pieter (33 jaar) en Jacob De Ceuninck (23 jaar). Verder is er de 23-jarige hofknecht, Joannes Compagnol, en de 15-jarige Albertus Tellier die coywachter is. Voor het huishoudelijk werk is er ook nog een meid: de 20-jarige Isabelle Van Moere.

Bij de kleinere boeren komt het vrij frequent voor dat één of meerdere van de kinderen de stiel van wever aanleren of uitoefenen. Een voorbeeld: het gezin Maryn Chijs. Maryn is 66 en weduwnaar. Hij heeft twee zoons, Bonifatius (24) en Joannes (21), die beiden wever zijn. De 26-jarige dochter Genoveva is spinster. Met z'n allen baten ze ook nog een boerderij(tje) uit van 5 gemeten, 2 lijnen en 77 roeden (ca. 2 ha 62 a).

Naast het *eigen volk* en de vaste knechten en meiden was er natuurlijk ook nog een legertje dagloners op wie, naargelang de noodwendigheden van teelten en seizoenen, beroep kon gedaan worden. In Lichtervelde zijn er in totaal 65 zogenoemde aerbeyders.

Men kan veronderstellen dat ze er bij boer De Schrijvere enkele, bij de weduwe De Busschere veel en bij keuterboer Chijs geen een zullen nodig gehad hebben om de hoeve draaiende te houden.

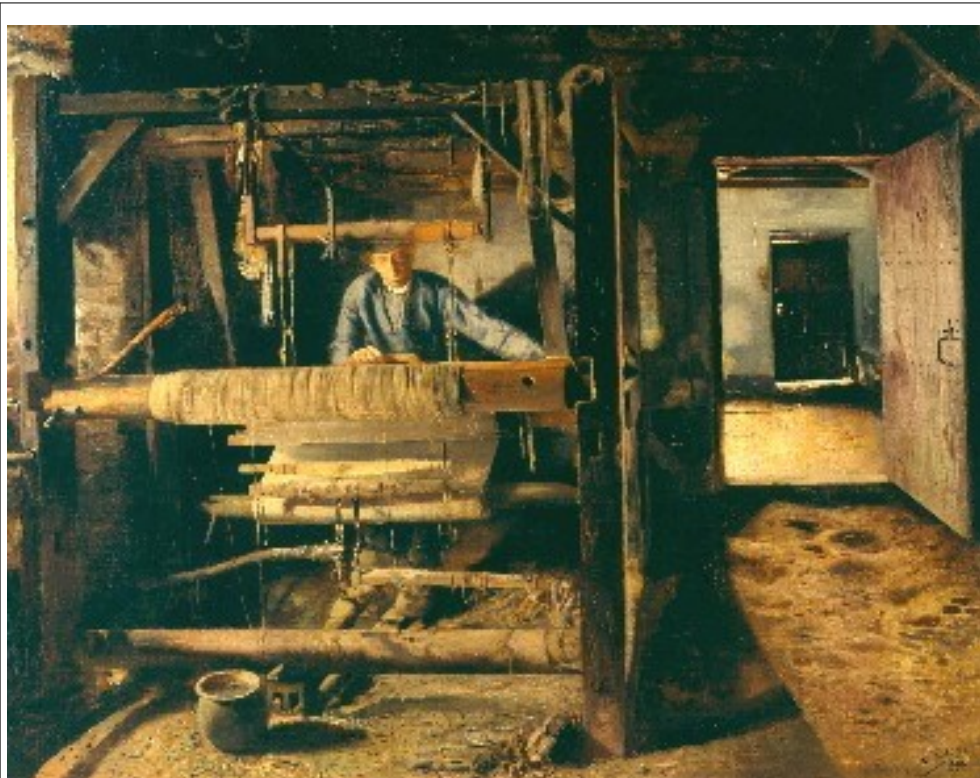
Het hedendaags fenomeen 'loonwerkers' in de landbouwwereld, kan misschien enigszins vergeleken worden met de dagloners of aerbeyders van toen. Hedendaagse loonwerkers zijn evengoed zelfstandigen als hun verre voorlopers uit 1748, en zijn evenzeer afhankelijk van de noodwendigheden en onvoorspelbaarheden van teelten en seizoenen. Het grote verschil is natuurlijk de mechanisatie van het beroep. De aerbeyder uit 1748 had alleen handalaam, spieren en uithoudingsvermogen. De he-

⁸ Zeer weinig wol werd door de plaatselijke spinsters en wevers tot laken verwerkt. Het merendeel werd naar Frankrijk geëxporteerd.

hedendaagse loonwerker heeft een indrukwekkend kapitaal geïnvesteerd in machines en technische hulpmiddelen. In 1998 kunnen de Lichterveldse landbouwers beroep doen op 4 plaatselijke loonwerkers (én diverse loonbedrijven uit aanpalende gemeenten).

7.1.4 Wevers en spinnetten

Spinnen en weven zijn in het Lichtervelde van 1748 wijdverbreide beroepen die men zowel onder de landbouwbevolking als in de arbeidersstand terugvindt. Weven wordt uitsluitend door mannen gedaan, spinnen enkel door vrouwen. Voor het spoelen van het garen wordt op de kinderen beroep gedaan: 2 jongens en 1 meisje zijn spoelder of spoelster⁹.



De huiswever - schilderij van L. Frédéric

Enkele cijfers: van de 362 Lichterveldse gezinnen zijn er 75 die voor hun inkomen volledig (rechtstreeks of onrechtstreeks) van de linnennijverheid afhankelijk zijn. Voor 52 andere gezinnen, meestal uit de landbouwersstand, is spinnen of weven een onmisbare bijverdienste. Van de actieve bevolking is er 11 % (178 personen op 1584) met een beroep dat rechtstreeks of onrechtstreeks met de linnennijverheid te maken heeft.

Het gros van de textielwerkers vindt men terug in de zesde colomme, grosso modo overeenkomend met de werkliedenklasse. In deze klasse zijn er 45 wevers, van wie

⁹ In de volkstelling spoelderighe genoemd. Voor de linguïsten onder de lezers: de meeste vrouwelijke equivalenten van mannenberoepen krijgen in de volkstelling de uitgang -egge opgespeld. Een jongen kan coywachter zijn en een meisje coywachtighe, de wasvrouw is was-scheghe enz. (vgl. in hedendaags Nederlands: dief - dievegge).

er 39 gezinshoofd zijn; 8 zoons zijn leerling-wever of spoelder. Ook in landbouwmiddens is het weefgetouw populair. Meestal is het weven hier een bijverdienste, een supplement op het landbouwinkomen. Weven kan men trouwens tijdens de lange wintermaanden als er geen veldwerk te verrichten valt. Er zijn 33 boerenzoons die als wever, 1 die als spoelder en 5 die als leerling-wever opgegeven worden.

Soms leven hele gezinnen uitsluitend van de linnennijverheid. Een voorbeeld: het gezin van de weduwe van Pieter De Nolf. De weduwe is 60, zijzelf en haar 3 dochters, Josepha (30), Marianne (23) en Rosa (20) zijn spinsters. Jan, de 28-jarige zoon, is wever.

Spinnen lijkt een ambacht dat bijna uitsluitend bij het minder gegoede deel van de bevolking thuishoort. Van de 74 Lichterveldse spinsters, in de telling *spinnetten* genoemd, zijn er slechts 3 uit een landbouwersgezin, de overige 71 komen uit de werkliedenstand. Veelal zijn het ook weduwen die de figuurlijke eindjes aan elkaar moeten spinnen: er zijn 31 weduwen onder de 74 spinsters in Lichtervelde.

Naast spinsters en wevers zijn er ook nog enkele (nu natuurlijk verdwenen) beroepen die aan de linnennijverheid verwant zijn. Lichtervelde telt 1 getouwmaker, 2 kamslaagers met elk een leerjongen en 5 zwingelaars.

Op de vraag of er met textielarbeid veel te verdienen viel, moet genuanceerd geantwoord worden. Thuiswevers waren zelfstandigen die hun centen in een weefgetouw geïnvesteerd hadden en voor eigen rekening werkten. Zij werden dus niet per uur of per week vergoed maar kregen hun stuk slechts betaald bij de verkoop ervan. Het netto-overschot bedroeg een kleine 4 stuivers per el, hetgeen op zich niet zo heel veel was¹⁰. Daartegenover stond dat thuiswevers lange dagen konden maken -en dat ook deden- zodat het weefgetouw uiteindelijk toch voor een relatief goed belegde boterham zorgde. Het inkomen van een thuiswever was ca. 40% hoger dan dat van een metserdiender (die van weer en wind, licht en donker afhankelijk was)¹¹.

Hun stukken verkochten de wevers op de markt of aan een rondtrekkende handelaar, de zgn. *vlaskutser*, die veelal ook leverancier van de grondstof was. Onder de Lichterveldse neringdoeners van 1748 vonden we echter geen enkele linnenopkoper of -handelaar. Wel staat één winkelier vermeld als lynwaetwynckelier. Eerst in 1754 duikt een lakenhandelaar op: een zekere Lucas Goddyn geeft bij zijn inschrijving als gildenbroeder van de St. Sebastiaensgilde als beroep op: meester cleermaecker ende coopman in laeckens.

Van de hele achttiende-eeuwse linnennijverheid is op vandaag geen spoor meer overgebleven¹². Het enige wat nog aan de spinnetten van toen herinnert, is de naam

¹⁰ Het bekende lied van de vier wevers die naar de botermarkt trokken en hun centen moesten samenleggen voor het kopen van één enkel pond boter, wijst duidelijk in de richting van een armoedig bestaan.

¹¹ VANDENBROEKE, Chris.: a.w. p.37 e.v.

¹² Toch waren er ook in de twintigste eeuw een paar textielbedrijfjes te Lichtervelde. *Bandweverij Vandevelde* in de Weststraat werd opgestart in de eerste jaren na de tweede wereldoorlog maar stierf een stille dood in de jaren '50. *Tissage de Lichtervelde* (weverij Marcel Termote) in de

Spinneken Ambacht die tot in de zestiger jaren gegeven werd aan het eerste stuk van de Cauwentynestraat.

Hierbij dient opgemerkt dat de cijfers van de (met een fiscaal oogmerk georganiseerde!) volkstelling zeer waarschijnlijk sterk onder de werkelijkheid blijven. In de telling van 1748 vinden we amper 78 wevers en 13 leerlingen, en dat terwijl er in 1738 reeds 134 wevers, 27 weversknechten en 6 leerlingen-wevers in Lichtervelde waren¹³. Tussen 1738 en 1748 was de linnennijverheid nog in volle ontwikkeling (de grote crisis zou er pas tegen het einde van de eeuw aankomen) zodat er geen reden is om aan te nemen dat het aantal wevers in Lichtervelde verminderd zou zijn ten opzichte van 1738. Ook de verhouding tot het aantal spinsters lijkt niet te kloppen: algemeen wordt aangenomen dat er voor iedere wever 3 à 4 spinsters actief waren.

Beroep	Volle krachten	Leerlingen	Totaal
Wevers	78	13	91
Spoelders	3		3
Spinsters	74		74
Kamslagers	2	2	4
Getouwmakers	1		1
Zwingelaars	5		5
Totaal	163	15	178
Actieve bevolking	1585		
Aandeel textiel in de actieve bevolking	11%		

Tabel 4: Tewerkstelling in de linnennijverheid in 1748

Kortom: het valt niet te bewijzen, maar er is alle reden om aan te nemen dat de linnennijverheid aan heel wat méér mensen een inkomen verschafte dan uit de naakte cijfers van de volkstelling naar voren komt. De 11% van de actieve bevolking die een beroep had dat met textiel te maken had, zullen er in de realiteit minstens 30, misschien zelfs 40% geweest zijn¹⁴.

Hoogwielkestraat werd opgericht in 1947-48 en sloot zijn deuren in 1967.

¹³ R.A.B., Gemeentearchief Lichtervelde, I B 37, Opstelling van de wevers, 1738.

¹⁴ Voor West-Vlaanderen lag het zwaartepunt van de linnenindustrie in de zgn. *Roede van Tielt*, grosso modo overeenkomend met de Mandelvallei. In 1739 stelde de linnennijverheid aldaar niet minder dan 56% van de beroepsbevolking te werk. Uit de boedelbeschrijvingen na sterfgevallen is geweten dat er in 90% van de gezinnen een spinnewiel aanwezig was, in 70% een weefgetouw. Hierover meer informatie in DELANGE, Michaël: Oostrozebeke 1729 - 1797, een historisch-demografische analyse Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis, Leuven, 1998. Een tewerkstelling van 30 à 40% van de Lichterveldse beroepsbevolking in de lijnwaadindustrie zal dus zeker niet overdreven zijn.

7.2 Ambachtslieden en neringdoeners

Deze categorie vertegenwoordigt een kleine 8% (118 personen op 1584) van de actieve bevolking.

Er was een brede waaier van beroepen, gaande van grof handwerk tot verfijnde metaal- of textielbewerking. De beroepen van 1748 zijn grotendeels verdwenen en naar het domein van de folklore verwezen. Zeeldraaiers, bussenmakers, tiendenpachters, vlaszwingelaars, koper-slaggers, kolenbranders en strodekkers hadden hun functie en reden van bestaan in een nog sterk autarkische gemeenschap. Op vandaag zijn deze activiteiten ofwel verdwenen ofwel overgenomen door grootschalige productie- en distributiebedrijven.

Ook van een hele reeks op vandaag bestaande beroepen was er in 1748 nog helemaal geen sprake. Dat er in het Lichtervelde van toen nog geen elektriciens, vastgoedmakelaars of droogkuiszaken waren (om niet te spreken van bandagisten, fiscalisten of logopedisten), hoeft geen betoog.

Een gedetailleerde vergelijking met 1998 zou dan ook zo erg spaak lopen, dat ze zo goed als al haar betekenis zou verliezen. Toch zijn er enkele raakpunten die we zinvol kunnen aanhalen.

De 13 herbergiers van 1748, op een bevolking van 2361 inwoners, zijn te vergelijken met de 18 horecabedrijven van 1998, in een gemeente van 8297 inwoners. Voor het lokale borreltje zorgde toen één brandewijnstoker, die tevens brouwer was. Streekbier avant la lettre was er ook want nagenoeg iedere herbergier maakte zijn eigen brouwsel.

Op heden wordt in Lichtervelde geen *korten-drank* meer gestookt en geen bier meer gebrouwen. Wel zijn er 3 Lichterveldse bieren in de handel die buiten de gemeente 'in opdracht' gebrouwen worden.

De ene grafdelver van toen heeft zijn opvolger gevonden in de ene begrafenisonderneming van nu, en de 2 wasvrouwen van toen zijn nu vervangen door 2 wasserettes.

Beroep	Aantal volle krachten	Aantal leerlinge n	Totaal
Herbergier	13		13
Totaal Horeca	13	0	13
Zager	1		1
Strodekker		1	1
Bussenmaker	1		1
Kuiper	4		4
Wagenmaker	3	2	5
Metselaar	2	2	4
Timmerman	6	1	7
Stoeldraaier	3		3
Getouwmaker	1		1
Totaal Hout en Bouw	21	6	27
Kleermaker	12	3	15
Handschoenmaker	1	1	2
Schoenmaker	9		9
Klompemaker	4	2	6
Totaal Kledingssector	26	6	32
Molenaar	2		2
Bloemmaalder	1		1
Beenhouwer	2	1	3
Bakker	1	1	2
Brandewijnstoker	1		1
Totaal Voedingssector	7	2	9
Hoefsmid	3	1	4
Kamslager	2	2	4
Koperslager	1	1	2
Slotenmaker	1		1
Totaal Metaalbewerking	7	4	11
Koster	1		1
Tiendepachter	1		1
Zeeldraaier	1		1
Grafdelver	1		1
Bode	1		1
Mosselvoerder	1		1
Kolenbrander		1	1
Kruidenier	1		1
Winkelier	8		8
Lijnwaadwinkelier	1		1
Zwingelaar	5		5
Wasvrouw	1		1
Totaal Diversen	22	1	23
Chirurgijn	3		3
Vroedvrouw	1		1
Totaal Medische sector	4	0	4
	100	19	119
Actieve bevolking			1585
Aandeel ambachten en neringen			8%

Tabel 5: Ambachten en neringen in Lichtervelde 1748 - 1998

Tegenover de 3 wagenmakers en hun 2 leerjongens uit 1748 staan nu een 25-tal garagehouders, carrosseriebedrijven, autohandelaars, aanhangwagenconstructeurs en aanverwante beroepen, samen goed voor ca. 40 arbeidsplaatsen.

Voor schoeisel en kledij kon men in 1748 op 26 adressen terecht, nu in 8 min of meer gespecialiseerde zaken.

Dat er in 1748 slechts twee beenhouwers en één bakker was, hoeft niemand te verwonderen: brood werd bij de boeren wekelijks gebakken, en in het najaar ging de slachter rond om het gemeste varken te slachten en in te pekelen. Op vandaag heeft de Lichterveldenaar de keuze tussen 12 koude en warme bakkers en 9 slagerszaken.

De kolenbrander van 1748 die de huizen in de dorpskom van houtskool voorzag, heeft nu zijn opvolgers gevonden in de 2 brandstoffenhandelaars op de gemeente.

En wat de postdienst betreft: in 1748 was er één bode die instond voor het bestellen van brieven of pakjes, in 1998 is er een volwaardig postkantoor met een vaste ploeg van 18 personen. Wie de bestuurlijke ordonnantiën uit die periode doorloopt, krijgt wel de indruk dat de toenmalige bodedienst vrij efficiënt werkte: bijna alle ordonnantiën van het Brugse Vrije kunnen binnen de week na hun verschijnen bij de drukkerij te Brugge reeds te Lichtervelde in 't openbaar worden ghepubliceert ter kerckstichel naer den goddelycken dienst van d'hooghmissie, ten uytcommen vanden volcke. Voorwaar een prestatie in een tijd zonder fax of e-mail!

7.3 Molens en molenaars

De volkstelling van 1748 groepeerde de molenaars in een aparte colomme. Er zijn twee molenaarsgezinnen die als nevenbedrijf een kleine hoeve uitbaten. Bij de neringdoeners in de vijfde colomme wordt ook nog een bloemmaalder vermeld. Samen wijst dit op het bestaan van 3 korenmolens op de gemeente, hetgeen in goede verhouding stond tot het aantal inwoners¹⁵. De drie molens waren: de Hofmolen (op Het Hoge), de Conynholmolen (ter hoogte van het huidig kruispunt Stegelstraat - Ketelbuiserstraat - Stationsstraat) en de Groenendaalmolen (op de gelijknamige wijk). Van enige activiteit in de oliemolen (de verre voorloper van het veevoederbedrijf Denys in de Statiestraat) die in 1748 ook reeds bestond, is er echter geen spoor.

8 De 'upper class'

Tot de traditionele bovenlaag van een doorsneedorp in Vlaanderen behoren de gezagsdragers (geestelijke en wereldlijke), naast enkele (universitair geschoolde) beoefenaars van vrije beroepen, een paar onderwijzers en een aantal gefortuneerde lieden.

¹⁵ Algemeen wordt aangenomen dat één windmolen gemiddeld voldoende graan kon malen om een bevolking van ca. 1000 mensen van meel, en dus van brood, te voorzien. Voor Lichtervelde met zijn 2361 inwoners waren de drie molens dus ruim voldoende, temeer daar er in de naburige 'prochies' nog een zestal andere molens waren. In de negentiende eeuw, toen de heerlijke rechten op het malen afgeschaft waren, zou er nodeloos in extra maalcapaciteit geïnvesteerd worden.

In 1748 is de bovenlaag van de Lichterveldse maatschappij uitermate dun. Geen van beide adellijke families die de heerlijkheid Lichtervelde in handen hebben, is ter plaatse gevestigd¹⁶. Het gezag wordt gedelegeerd aan de plaatselijke baljuw. De priesters zijn slechts met z'n tweeën. Van universitair gevormden of beoefenaars van vrije beroepen in de huidige betekenis van het woord is er nog geen sprake. Uitzondering hierop is die ene herbergier, Pieter Billiet, die zich voor de volkstelling uitgeeft als herbergier, maar zich in het gildenboek van Sint Sebastiaen laat inschrijven als 'Procureur der Prochie ende Baronnie van Lichtervelde en van den Prinsdomme van Iseghem'. Procureur was in die tijd zoveel als advocaat aan de balie nu. Of Pieter Billiet een universitair diploma op zak had, valt niet te achterhalen. Wellicht had het herberg houden hem zo welbespraakt gemaakt dat hij dit talent op de zittingen van de plaatselijke schepensbank tot zijn recht liet komen ...

Verder is er slechts één onderwijzer, die zijn functie dan nog cumuleert met het ambt van koster. En of er in 1748 écht gefortuneerde lieden onder de middenstanders waren, blijft een open vraag.

8.1 De burgerlijke overheid

Dat het bestuurlijk apparaat van 1748 de vergelijking met dat van 1998 niet kan doorstaan, zal voor iedereen duidelijk zijn. In 1748 wordt het bestuur van de gemeente waargenomen door de baljuw, die de feodale heer vertegenwoordigt, en zijn zeven schepenen (de eerste schepen voert de titel van *burgemeester*). Voor het schriftwerk zijn er 2 griffiers: één voor de heerlijkheid Lichtervelde en één voor de heerlijkheid Pausschen & Viverschen. Voor de financiële zaken wordt enkel voor deze laatste heerlijkheid een ontvanger vermeld. Voor de heerlijkheid Lichtervelde zelf is er, eigenaardig genoeg, geen sprake van een ontvanger. In de derde kolom worden vermeld:

- Jacobus Bouckaert baljuw
- Jan Baptiste De Vos griffier
- Charles De Vos griffier van Pausschen & Viverschen
- Joannes Vande Walle ontvanger van Pausschen & Viverschen

Over de goede orde op de gemeente waken 2 politieagenten die de titel van officier dragen: Jacobus Goemaere en Joannes Meerschaert. Voor het openbaar bekend maken van de besluiten en ordonnantiën van de raad, het bestellen van dagvaardingen en het betekenen van vonnissen in opdracht van de plaatselijke schepensbank was er een amman. Zijn functie is enigszins te vergelijken met die van een heden-daags deurwaarder. In 1748 is het herbergier Pieter Ampe die dit baantje heeft.

Het verschil met 1998 is opvallend: de gemeentelijke overheid is nu een van de grotere werkgevers op de gemeente: er zijn hedendaags 69 personen in gemeentelijke dienst, waarvan 8 in het politiekorps.

¹⁶ In 1748 behoren de heerlijke rechten van Lichtervelde voor de meerderheid (19/36) aan de familie de Lichtervelde (woonachtig in Gent) en voor de minderheid (17/36) aan de familie van Haveskercke (gevestigd te Brugge).

8.2 De kerkelijke overheid

Aangezien de volkstelling van 1748 op de eerste plaats een telling is van alle personen binnen de *kerkelijke* omschrijving Lichtervelde, worden de parochiepriesters in de eerste kolom vermeld. Voor de 2361 zielen van de parochie zijn er 2 priesters. Het zijn: pastoor Petrus Marchianus de Ruescas en zijn kapelaan Jacobus De Bye¹⁷.

De vergelijking met 1998 ligt voor de hand: 1 pastoor-deken en 1 medepastoor voor 8297 inwoners.

8.3 De koster-onderwijzer

In één adem met de parochiegeestelijken wordt de koster vernoemd. Hij is de rechterhand van de pastoor en een man van aanzien op de parochie. In 1748 is Ferdinand Everaert koster te Lichtervelde. Van hem is bekend dat hij ook schoolmeester was (van 1713 tot 1775). Hij heeft 50 à 60 leerlingen, niet alleen Lichterveldenaren, maar ook kinderen van omliggende parochies. Zijn school is gemengd en hij geeft er algemeen onderwijs. Hoewel er geen precieze gegevens voorhanden zijn, is het duidelijk dat de scholingsgraad van de Lichterveldenaren in 1748 niet erg hoog kan geweest zijn.

Vakscholen of instellingen voor beroepsopleiding zijn in 1748 natuurlijk onbestaande¹⁸. Beroepskennis en stielvaardigheid worden verworven door in de leer te gaan bij een vakman. Er zijn in Lichtervelde in totaal 36 jongeren die een of ander beroep direct in de praktijk aanleren, ofwel thuis, ofwel bij een gevestigd ambachtsman. Kleermakers, metselaars, wagenmakers, timmerlieden, handschoenmakers, koper-slaggers, hoefsmeden en strodekkers hebben allemaal één of meer leerjongens in dienst. In tal van wevers- en landbouwersgezinnen zijn er zoons die als leerling-wever opgegeven worden.

In 1998 heeft Lichtervelde, net als toen, één koster. De onderwijsfunctie daarentegen, nu losgekoppeld van het kostersambt, is exponentieel gegroeid. Nu zijn er 4 plaatselijke scholen met in totaal 79 leerkrachten en 1039 leerlingen, om nog niet te spreken van andere onderwijsinrichtingen in de regio, waar de Lichterveldse jeugd terecht kan.

De scholingsgraad van de Lichterveldenaren is in dezelfde mate toegenomen: van de hedendaagse volwassen bevolking (tussen de 25 en de 64 jaar) heeft 57 % minstens lager secundair onderwijs genoten. Ca. 35 % heeft een diploma van hoger secundair onderwijs op zak en ongeveer 14% is gediplomeerd aan een universiteit of instelling voor hoger onderwijs.

¹⁷ de Ruescas was pastoor te Lichtervelde van 1743 tot 1790. Over kapelaan De Bye vonden we tot nu toe geen data terug.

¹⁸ Pas tegen het einde van de achttiende eeuw zou te Lichtervelde een aparte school voor meisjes opgericht worden, waar naast de traditionele kennis ook 'gaeren spinnen' aangeleerd wordt. Dit lijkt de eerste vorm van schoolse beroepsopleiding in Lichtervelde te zijn. Zie hierover VANDEWALLE, Georges.: Geschiedenis van het onderwijs, verwijzend naar Lichtervelde in de achttiende eeuw in: Vijfde Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel van de Poele, Lichtervelde, p. 54 e.v.

8.4 De medische sector

Naar hedendaagse begrippen worden geneesheren steevast tot de bovenlaag van de maatschappij gerekend. Niet zo in de achttiende eeuw. Bijna overal op het plateland was de geneeskunde in handen van chirurgijns (heelmeesters) die niet universitair gevormd waren. Meestal oefenden zij tegelijkertijd ook nog de barbiersstiel uit. Ze worden gecatalogeerd bij de ambachtslieden en neringdoeners en staan dan ook in de volkstelling vermeld tussen klompenmakers, zeeldraaiers en herbergiers. Lichtervelde had in 1748 niet minder dan 3 chirurgijns: Meester Joannes Forret, met zijn 95 jaar de ouderdomsdeken van de gemeente, de 40-jarige Meester Joannes Fol en Meester Jan Parmentier, 48 jaar oud¹⁹. Met gynaecologie lieten deze heelmeesters zich echter niet in.

Voor bevallingen was er welgeteld één vroedvrouw; toch wel opvallend bij een jonge bevolking met zoveel kroostrijke gezinnen. In 1748 is dat de 70-jarige Eleonora Parmentier, weduwe van Joannes Goddyn. Zij wordt betaald door de ouders van de borelingen die zij ter wereld helpt brengen. Maar aangezien er op de gemeente zoveel armen zijn die de vroedvrouw niet kunnen betalen, wordt haar inkomen door de *prochie* gewaarborgd en aangevuld tot 15 gulden per jaar. Als tegenprestatie moet zij zich engageren om bij arme mensen de bevallingen gratis te doen. Twee jaar later, in 1750, zal zij in de stiel opgevolgd worden door haar dochter Joanna Goddyn, met wie de gemeente een gelijkaardige regeling van inkomenswaarborg treft²⁰.

Het verschil met vandaag is frappant: Lichtervelde telt 10 artsen (onder wie 5 huisdokters), 3 apothekers, 4 tandartsen, 2 logopedisten, 7 kinesitherapeuten, een drietal ambulante verpleegsters en 5 dierenartsen.

8.5 Verenigings- en cultureel leven op de gemeente

Het *denombrement* van 1748 mag dan nog een schat aan informatie bieden m.b.t. de Lichterveldse samenleving op demografisch en economisch (lees: fiscaal) vlak, over het culturele leven op de *prochie* of de mogelijkheden tot recreatie is er geen enkele aanduiding.

Op het vlak van cultuur was er in Lichtervelde (net als in zoveel andere West-Vlaamse gemeenten) een toneelgilde en rederijderskamer, De vreedsaeme Reyzers. Informatie over deze vereniging is voorlopig nog uitermate schaars zodat we ons moeten beperken tot de eenvoudige vermelding van haar bestaan.

Buiten de 13 herbergen en de jaarlijkse kermis zullen de ontspanningsmogelijkheden voor Lichterveldenaren in 1748 niet zeer talrijk geweest zijn. Wel was er sinds 1554 een handboogschuttersgilde, de Confrerie van den heiligen rudder Sinte Sebastiaan. De gilde telt in 1748 een 50-tal leden, gildenbroeders genoemd²¹. Jaarlijks houden zij hun feestdag op 20 januari (naamfeest van Sint Sebastiaan). 's Zomers, de

¹⁹ Joannes Forret overleed op 17 augustus 1751, achtennegentig jaar oud; zijn hoge leeftijd was natuurlijk de beste reclame voor het vak.

²⁰ R.A.B., Gemeentearchief Lichtervelde, I A 14, Akten over het officie van vroedvrouw, 1736-1750.

laatste zondag voor Sint Jansdag, is er dan koningsschieting onder de gildenbroeders, de maandag gevolgd door koninginneschieting voor de echtgenoten.



Illustratie op de titelpagina van het Register van de schuttersgilde

Voor de overgrote meerderheid zijn de schutters terug te vinden onder de bewoners van de dorpskom. Gildenbroeder zijn in de achttiende eeuw een statussymbool. Wie iets of wat in aanzien staat op het dorp, is of wordt confreer. Baljuw en griffiers, ambachtslieden, winkeliers en herbergiers maken deel uit van de gilde en laten zich

²¹ Het gildenregister van deze confrerie werd door de eeuwen heen vrij nauwkeurig bijgehouden en biedt dus naast een goed overzicht van het reilen en zeilen van de gilde ook een schat aan informatie op het vlak van familiegenealogie, beroepen, personalia e.d.m. Uit de vergelijking van deze gegevens van die van de volkstelling, kon een beeld van het ledenbestand in 1748 gereconstrueerd worden. Voor meer informatie over de handbooggilde, zie: VAN DEVYVERE, Filip.: De Sint Sebastiaensgilde te Lichtervelde, Lichtervelde, Heemkundige Kring Karel van de Poele, 1991.

met zoveel mogelijk (ere-)titels in het gildenboek inschrijven²². Slechts een handvol landbouwers, een tweetal dagloners, en één behoeftige zijn gildenbroeder.

9 Armen en behoeftigen

Van de 2361 Lichterveldenaars uit 1748 zijn er 190 die arm ende insolvent zijn, m.a.w. oninteressant vanuit fiscaal oogpunt. Dit is niet minder dan 8% van de totale bevolking. Er zijn 42 gezinnen, samen goed voor 150 personen, en 40 alleenstaanden (weduwen, wezen, weduwnaars, gehandicapten en marginalen) die op de armenzorg aangewezen zijn.

In deze groep zijn er 60 personen (41 mannen en 19 vrouwen) die qua leeftijd tot de actieve bevolking zouden kunnen gerekend worden maar geen beroep of handicap opgeven, zodat ze als feitelijke werklozen moeten aanzien worden. Van deze hypothese uitgaand, wordt voor 1748 het werkloosheidscijfer 4% van de actieve bevolking.

Ter vergelijking: in 1998 zijn er in Lichtervelde een 20-tal personen die steun van het O.C.M.W. krijgen, en het aantal werklozen omvat 97 personen: ongeveer 2% van de actieve bevolking.

10 Besluit

Het beeld van de Lichterveldse samenleving dat uit de volkstelling van 1748 kan getekend worden is typisch voor de toenmalige sociale structuur in Vlaanderen. Meer dan de helft van de bevolking leeft in een landbouwersgezin. Het overige deel van de bevolking zijn thuisarbeiders voor de textielsector. Een middenstand is weliswaar aanwezig, maar alleen op de lokale noden voorzien en de bovenlaag van de maatschappij is uitermate dun.

Dit overzicht, zoals het uit de voorafgaande bladzijden kon gedestilleerd worden, is zeer grof geborsteld, zoveel is duidelijk. Het denombrement van 1748 bevat geen enkele indicatie omtrent behuizing, aantal geletterden en analfabeten, lidmaatschap van verenigingen en dergelijke meer, laat staan voedings- of leefgewoonten, die het maatschappijbeeld zouden kunnen aanscherpen. Naar het hedendaagse Lichtervelde toe zijn er een aantal frappante verschillen en spectaculaire evoluties die duidelijk uit de cijfers naar voren komen.

²² Zoals iedere Lichterveldenaar geven de middenstanders van 1748 voor de volkstelling een zo bescheiden mogelijk beroep op (het wantrouwen t.o.v. de fiscus zat er toen al in). Wanneer zij echter als **gildebroeder van Sint Sebastiaen aenveerd** worden, staan zij op hun strepen en worden zij met zoveel mogelijk ronkende titels in het register ingeschreven. Wie schoenlapper is voor de volkstelling, wordt in de schuttersgilde algauw *meester schoenmaker* en wie ooit een of ander openbaar ambt bekleedde, laat zich inschrijven met de vermelding van die ambts-titel. Zo is Laurentius Beernaert herbergier voor de volkstelling, maar bij de handbooggilde is hij naast herbergier ook **Baes brauwer ende ghesworen prijer 's Landts van den Vriën**, in hedendaagse termen: hij hield herberg, brouwde zijn eigen bier en was daarnaast nog officieel schatter, beëdigd bij het Brugse Vrije.

Een en ander zou moeten de aanzet zijn naar een meer doorgedreven studie over Lichtervelde in de achttiende eeuw, aan de vooravond van de grote sociale en politieke omwentelingen die uiteindelijk tot onze huidige maatschappij geleid hebben.

oooooooooooooooo

Heemkundige kring Karel Van de Poele

11 Bibliografie

11.1 Archieven

- R.A.B.: Gemeentearchief Lichtervelde, I A 14, Akten over het officie van vroedvrouw, 1736-1750.
- Gemeentearchief Lichtervelde, I B 37, Opstelling van de wevers, 1738.

11.2 Publicaties

- A.C.V. - Lichtervelde: Tewerkstellingsdossier Gemeente Lichtervelde, Lichtervelde, eigen beheer, 1997.
- De Brouwer, Walter, e.a.: Geschiedenis van de kleine man, Brussel, BRT-Open school, 1980.
- Delange, Michaël: Oostrozebeke 1729 - 1797, een historisch-demografische analyse, Leuven, Belgisch Centrum voor Landelijke Geschiedenis, 1998.
- Dewulf-Heus, R.L.: Volkstelling 1748 - Lichtervelde, Brugge, Vlaamse Vereniging voor Familiekunde, 1983.
- Feryn, J.: Oude landmaten in: Tiende Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel Van de Poele, Lichtervelde, 1994.
- Goegebeur, Martin: Daarbij die molen... in Eerste Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel Van de Poele, Lichtervelde, 1985.
- Mérenne, B. e.a.: België ruimtelijk doorgelicht in Het Tijdschrift van het Gemeentekrediet, Nr 202 - 1997/4, Brussel, 1997.
- N.I.S.: Bevolkingsstatistieken - huishoudens en familiekeren, Brussel, N.I.S., 1999.
- Ramman, Marc: De Flapuit, informatie- en adressengids van Lichtervelde, Oostrozebeke, De Flapuit, 1997.
- Schepens, Luc: Van Vlaskutser tot Franschman, Brugge, WES, 1973.
- Sintobin, Cl.: Bijdragen tot de Geschiedenis van Lichtervelde, Lichtervelde, De Veldbloem, 1953.
- Van den Broeck, Jan: Promenade in de Pruijktijd, Antwerpen, Icarus, 1995.
- Vandenbroeke, Chris: Hoe rijk was arm Vlaanderen?, Brugge, Marc Van de Wiele, 1994.
- Van Devyvere, Filip: De Sint Sebastiaensgilde te Lichtervelde, Lichtervelde, Heemkundige Kring Karel Van de Poele, 1991.
- Vanzielegheem, Frans: Lichtervelde ronselt soldaten voor Lodewijk XV in Achtste Jaarboek van de Heemkundige Kring Karel Van de Poele, Lichtervelde, 1992.